

Krščanski demokrat in prevrat

Pogledi Jakoba Mohoriča na ustanovno dobo in politični vrh kraljeve Jugoslavije

Andrej Rahten*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.1):929Mohorič J.

Andrej Rahten: Krščanski demokrat in prevrat. Pogledi Jakoba Mohoriča na ustanovno dobo in politični vrh kraljeve Jugoslavije. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 1–2, str. 5–22

Članek, ki temelji večinoma na neobjavljenem spominskem gradivu, je nastal ob 130-letnici rojstva Jakoba Mohoriča (1888–1976), odvetnika in politika Slovenske ljudske stranke. Ovrednoteni so Mohoričevi pogledi na ustanovno dobo ter politični vrh Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, pri čemer so predstavljeni ključni dogodki in akterji slovenskega prehoda iz avstrijskega v jugoslovanski državni okvir.

Ključne besede: Jakob Mohorič, Aleksander Karađorđević, Anton Korošec, Jugoslavija, Slovenska ljudska stranka

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.1):929Mohorič J.

Andrej Rahten: A Christian Democrat and the Overthrow. Jakob Mohorič's View on the Founding Era and the Political Leadership of the Yugoslav Kingdom. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 1–2, pp. 5–22

The article, which is largely based on the unpublished memoir materials, was written for the 130th birthday of Jakob Mohorič (1888–1976), a lawyer and politician of the Slovene People's Party. It evaluates Mohorič's views on the founding era and the politi-

* dr. Andrej Rahten, znanstveni svetnik ZRC SAZU in ZRS v Kopru, red. prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, andrej.rahten@um.si

cal summit of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and presents the key events and agents of the Slovene transition from the Austrian under the Yugoslav state level.

Keywords: Jakob Mohorič, Alexander Karađorđević, Anton Korošec, Yugoslavia, Slovene People's Party

Letos mineva 130 let od rojstva Jakoba Mohoriča (1888–1976), odvetnika in politika Slovenske ljudske stranke. Čeprav v političnih bojih ni sodil med njene najbolj izpostavljene predstavnike, pa je bil njegov vpliv zlasti na narodnogospodarskem področju precejšen. V tem prispevku, nastalem ob okrogli obletnici rojstva, bodo predstavljeni njegovi pogledi na ustanovitev in politični vrh kraljeve Jugoslavije. O prevratni dobi se je sicer v stoletju, ki ji je sledilo, nabralo precej spominskih zapisov, ki so tudi v zgodovinopisju že relativno dobro upoštevani. Vendar Mohoričevi pogledi na prevrat dolgo niso bili vključeni v historiografijo, razen redkih izjem. Še največ izvemo o njegovih stališčih v biografiji o Antonu Korošču izpod peresa Feliksa J. Bistra, ki pa konča pripoved s koncem habsburške monarhije.¹

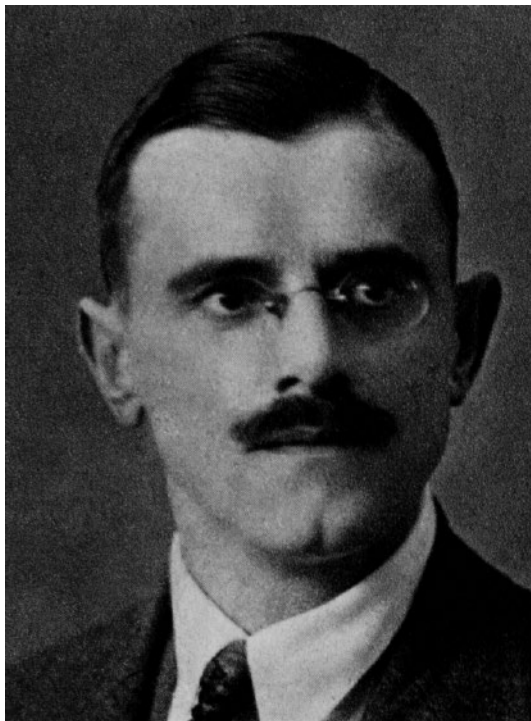
Jakob Mohorič se je rodil 27. aprila 1888 v Njivici na Gorenjskem očetu Matiji in materi Mariji.² Po kranjski gimnaziji se je odpravil študirat pravo na Dunaj, kjer je promoviral leta 1913. Kot je zapisal Avgust Pirjevec v *Slovenskem biografskem leksikonu*, je Mohoriča že kot visokošolca pritegnilo delo v časnikarstvu. Tako je sodeloval pri *Zori* in *Domoljubu*, pri katerem je v letih 1909–1912 urejal prilogo *Društvenik*. Tik pred prvo svetovno vojno je bil urednik *Narodnega gospodarja*, članki o gospodarski tematiki, predvsem o bančništvu in zadružništvu, pa so ostali njegova specialnost tudi po njej. V začetku leta 1914 je Mohorič nastopil prakso kot odvetniški pripravnik v pisarni Viljema Schweitzerja, konec junija 1915 pa je bil vpoklican v vojsko. Od konca leta 1918 je nadaljeval odvetniško pripravništvo v različnih pisarnah, dokler ni septembra 1922 odprl lastne v Ljubljani.³ Od prevrata do leta 1926 je bil član izvršilnega odbora Slovenske ljudske stranke.

Ob številnih spisih in člankih, vezanih zlasti na gospodarska vprašanja, je Mohorič zapustil tudi dva zanimiva pregleda zgodovine slovenskega katoliškega gibanja. Prvi spominski zapis ima v izvirniku naslov *Zgodovina slovenske krščanske demokracije*, avtor pa ga je pod psevdonimom Andrej Filipič objavil v dveh delih sredi šestdesetih let 20. stoletja v argentinskem *Zborniku*

¹ Osebni arhiv avtorja [dalje: OAA], Bistrovno pismo avtorju, 14. 2. 2018.

² Arhiv Odvetniške zbornice v Ljubljani [dalje: AOZ], škatla 69, mapa 1945, Izpisek iz mrliške matične knjige, Ljubljana, 10. 3. 1976.

³ AOZ, škatla 69, mapa 1945, Mohoričev osebni list v Zvezi odvetniških zbornic FLRJ, št. 1196/50; potrdila Odvetniške zbornice v Ljubljani o Mohoričevem vpisu v seznam odvetnikov, 26. 9. 1945, 27. 8. 1953 in 27. 7. 1957.

Dr. Jakob Mohorič. *Ilustrirani Slovenec* 3, 1927, št. 35, 28. 8., str. 287.

Svobodne Slovenije. Objavljeno besedilo, ki se konča z razpadom habsburške monarhije, sicer skoraj v celoti sledi tipkopisu, čeprav so opazna tudi določena odstopanja.⁴ Še neobjavljeno pa je nadaljevanje omenjenega spisa, ki se je ohranilo v Mohoričevi zapuščini. Besedilu, ki je tudi glavni vir pričujočega članka, je Mohorič dal naslov *Zgodovina slovenske krščanske demokracije po I. svetovni vojni*. Zajema ustanovna leta Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, pri čemer je temeljni poudarek na dogajanjih v zvezi s združitvijo avstro-ogrskih južnih Slovanov s Srbijo.⁵

⁴ Tako je, na primer, v argentinski verziji izpuščen zadnji odstavek. Jakob Mohorič, *Zgodovina slovenske krščanske demokracije*, tipkopis, Zapuščina Jakoba Mohoriča [dalje: ZJM]. Zahvaljujem se Marjeti Mohorič in Aljoši Fercetu, ki sta mi dala na razpolago citirani tipkopis. Prim. Andrej Filipič, *Iz socialne in politične zgodovine Slovenije, I. Zbornik Svobodne Slovenije* 16 (1964), 149–167; Isti, *Iz socialne in politične zgodovine Slovenije, II. Zbornik Svobodne Slovenije* 17 (1965), 12–32.

⁵ ZJM, Jakob Mohorič, *Zgodovina slovenske krščanske demokracije po I. svetovni vojni*, tipkopis. Tudi za citirani spis se zahvaljujem Marjeti Mohorič in Aljoši Fercetu. Če ni navedeno drugače, so citati v pričujočem članku povzeti po navedenem glavnem viru.

RAZKOL MED KATOLIŠKIMI NARODNJAKI IN ZLOM HABSBUŠKE MONARHIJE

Že v študentskih letih se je Jakob Mohorič navduševal nad idejami Janeza Evangelista Kreka. Bil je eden izmed številnih katoliških narodnjakov mlajše generacije, ki so v Kreku videli glavnega vzornika. Skupaj s Krekom so delovali v takrat daleč najmočnejši stranki na Slovenskem, Vseslovenski ljudski stranki, ki je z ustanovitvijo leta 1909 povezala politične organizacije krščanskih demokratov s celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Vodil jo je »nekronani vojvoda kranjski« Ivan Šusteršič, sicer tudi zelo vplivni voditelj slovenskih poslancev na Dunaju. Ko se je Krek na predvečer prve svetovne vojne zapletel v spor s Šusteršičem ob imenovanju slednjega za deželnega glavarja, je Mohorič podprl Kreka. Že v Bistrovi biografiji Korošca lahko preberemo, da je Mohorič kritično gledal na Šusteršičevo novo funkcijo, češ da si je slednji tako zvezal roke nasproti ministrskemu predsedniku Karlu grofu Stürkghu.⁶

Spor med najvplivnejšima prvakoma stranke takrat še ni imel globljih vzrokov, ki bi kazali na različno pojmovanje habsburškega državnega okvira, kot so kasneje za nazaj trdili nekateri Krekovi privrženci. Do habsburške dinastije je bil Mohorič sicer po prevratu zelo kritičen: »Slika apostolskega cesarja po milosti božji Franca Jožefa I., klečečega na klečalniku in zatopljenega v molitev, je bila zelo uspešno sredstvo za gojitev dinastičnega čuta pri dobrih vernikih, zlasti pri duhovščini. Duhovščina je videla v njem največjega zaščitnika katoličanstva in je v tem duhu vzgajala vernike. Tudi v našem starejšem uradništvu so vzgojili dinastični čut ne samo zvestobe, ampak dostikrat tudi prave iskrene nekritične vdanosti do cesarske hiše. V teh krogih so imeli zlasti veliko spoštovanje za nekoruptno administrativno uradništvo, ki si je v stoletjih ustvarilo priznanja vredno tradicijo, dasi so posebno mlajši narodno čuteči uradniki morali dostikrat trpeti krivico zavoljo narodnosti. Ostro izšolano oko politika in zgodovinarja pa je videlo tudi drugo podobo cesarja Franca Jožefa I. Videlo je v njem vladarja, ki je vodil vrsto vojn, o katerih se ne more reči, da so bile pravične. Končale so se zanj nesrečno, za narode pa skoraj srečno, ker je po vsaki moral njegov absolutizem nekoliko odnehati. Kot vladar ni mogel zatajiti svojega velikega nagnjenja za absolutizem. Pokazal se je kot vladar, ki ne pozna nikake hvaležnosti.«⁷

Mohorič je takšno sodbo zapisal v jugoslovanski dobi, kar pa še ne pomeni, da odraža tudi njegovo razmišljanje pred prvo svetovno vojno. Toda vojne razmere, vključno z zloglasnim vojnim absolutizmom, in pregoni Slovencev so nedvomno negativno vplivali na trdnost avstrodinastičnega čustvovanja

⁶ Bister, *Anton Korošec*, 104.

⁷ Filipič [Mohorič], *Iz socialne in politične zgodovine*, II, 20.

tudi pri slovenskem katoliškem razumništvu, zlasti pri mlajšem, ki se je zgledovalo po Kreku. Mohoriču je Krek na dan izbruha vojne menda dejal naslednje: »Sedaj so avstrijski državniki podpisali Avstriji smrtno obsodbo. Zavedati bi se morali, da je Avstrija zavoljo nerešenega narodnega vprašanja podobna sobi, v kateri se nahaja samo črvojedno trhlo pohištvo. Ako stoji to pohištvo popolnoma na miru, lahko še precej časa traja, kakor ga začneš premikati, se vse zruši.«⁸

Kljub pregonom, ki so jim bili po izbruhu prve svetovne vojne izpostavljeni tudi nekateri pomembni slovenski politiki, pa prvaki Vseslovenske ljudske stranke niso izgubili upanja, da bodo vojaški krogi vendarle doumeli pomen rešitve jugoslovanskega vprašanja. Še zlasti je v to verjel Šušteršič, ki je po Mohoričevem mnenju »svetovno vojno nekako z veseljem pozdravil in je bil od vsega početka in skoraj do konca vojne trdno prepričan, da bosta centralni sili zmagali, k večjemu v najslabšem primeru pride do poravnave.«⁹ Kot je kasneje kritično ugotavljal Mohorič, je slovenska duhovščina, zlasti starejša, »brez pomisleka sprejela vse parole vojne propagande«. Pri tem je bila menda pripravljena zamižati tudi ob pregonih duhovnikov, ki so se na Koroškem in Štajerskem znašli na udaru nemških nacionalistov in armadne samovolje: »Dinastično zvestobo, oziroma, boljše rečeno, dinastično brezpogojno vdanost, je postavila med poglavitne krščanske čednosti, ne da bi od nasprotne strani zahtevala kakšne protidajatve. Priznala je celo, da so v obmejnih krajih zagrizeni nemški šovinisti zaprli celo vrsto vnetih slovenskih katoliških duhovnikov, samo zato, ker so jih poznali kot vnete Slovence, kar je pomenilo pri njih isto kot srbofile. Vojna krivda je bila za tako misleče duhovnike izven diskusije, zato zmagaja gotova stvar, vojna psihoza – krepost.«¹⁰

Veliko nejevolje je »nekronani vojvoda kranjski« požel z vztrajanjem, da v vojnih razmerah ne sklicuje strankarskih gremijev. Kritike so prihajale zlasti od nekaterih poslancev dunajskega parlamentarnega kluba (Josip Gostinčar, Evgen Jarc) in mlade generacije katoliških akademikov, kamor je sodil tudi Mohorič. Krek se sicer sprva ni neposredno izpostavljal, a se je po Mohoričevem pričevanju kmalu po začetku vojne distanciral od politike deželnega glavarja: »Dr. Krek je bil sicer začasno iz aktivne politike skoraj izločen. Z dr. Šušteršičem je stike pretrgal, zato je pa s svojimi prijatelji zelo kritično motril delovanje deželnega odbora in njegovega glavarja. Njegovo mišljenje je seveda delalo velik vtis, zlasti na mladino.«¹¹

⁸ Bister, *Anton Korošec*, 142. Prim. Pleterski, *Dr. Ivan Šušteršič*, 356.

⁹ Rahten, *Slovenska politika*, 983–984.

¹⁰ Filipič [Mohorič], *Iz socialne in politične zgodovine*, II, 21.

¹¹ Rahten, *Slovenska politika*, 988.

Spor med Šusteršičevimi »starini« in Krekovimi »mladini«, ki jim je pripadal tudi Mohorič, se je poglabljajal. *Majniška deklaracija*, ki jo je 30. maja 1917 v dunajskem parlamentu prebral Anton Korošec, je vnesla novo dinamiko v slovensko politiko. Šusteršič jo je sicer podpisal, a se je kmalu pokazalo, da njegova zvezda ugaša. Sicer je Krek 8. oktobra 1917 umrl, a je Korošec prevzel njegovo politično dediščino in na krilih deklaracijskega gibanja hitro utrjeval svoj vpliv v stranki. »Mladini« so ustanovili svoj časopis *Jugoslovan*, ki je izhajal od novembra 1917 do julija 1918. Njegov osnovni namen je bila podpora deklaracijskemu gibanju.

Med glavnimi pisci prispevkov v *Jugoslovanu* je bil tudi Mohorič, ki se je vneto zavzemal za *Majniško deklaracijo*. 23. marca 1918 je tako v članku s pravljичnim naslovom *Jugoslovanska država in Trnuljčica* med drugim zapisal: »Živimo, delamo in napredujemo kot jugoslovanska država, naša enotna volja je naša sankcija. Nešteti podpisi za [Majniško] deklaracijo so nam več, kot soglasje madžarske gentry in nemških nacionalcov.«¹² Odmevna je bila Mohoričeva polemika s primorskim socialdemokratom Henrikom Tumo, ki si je prislužil kritiko Koroščeve skupine okoli *Jugoslovana* za svoje članke v socialdemokratskem glasilu *Der Kampf*, v katerem se je zavzemal za ohranitev velikega podonavskega prostora gospodarskega sodelovanja. Mohoriča je še posebej jezila Tumova teza, da je *Majniška deklaracija* nastala v sodelovanju z zunanjim ministrstvom: »Ali je velikansko navdušenje, ki je prevzelo ves narod od najpreprostejše deklice do celokupnega izobraženstva razen Tume, Šusteršiča ter par njunih privrženecv, tudi samo plod londonskih konferenc?«¹³ Razkol med katoliškimi narodnjaki se je končal s Šusteršičevim porazom, ki se je ob zlomu habsburške oblasti moral umakniti v tujino. Korošec in njegovi privrženici, ki jih je v odločilnem trenutku podprl ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, pa so imeli sedaj prosto pot za državno združevanje južnih Slovanov.

ZEDINJENJE ALI PREVARA?

V uvodu svojega pregleda zgodovine slovenske krščanske demokracije po prvi svetovni vojni je Mohorič ocenil, da so Slovenci vstopili v novo državo z močno razvito kulturo: »Slovenski narod je imel v tem času že visoko kulturo, lepo literaturo, krasno upodablajočo in glasbeno umetnost, izredno razširjeno ljudsko izobrazbo z minimalnim odstotkom analfabetov. Skoraj v vsako hišo je prihajal vsaj po en politični tednik in mohorske knjige so v pretežni večini družin imele domovinsko pravico.« Toda politična realnost v

¹² *Jugoslovan*, 23. 3. 1918, 1.

¹³ *Jugoslovan*, 2. 3. 1918, 1.

času preoblikovanja meja v Srednji Evropi je bila zanje očitno prevelik izziv: »Zelo pa je manjkalo za nove potrebe diplomatov s prakso in mednarodnim poznanstvom. Ne le da slovenski narod ni imel prijateljev med drugimi narodi, imel je med njimi zelo nevarne sovražnike. Italijani so reflektirali na najmanj eno tretjino slovenskega ozemlja, najrajši bi bili pa segli do Save, ostalo ozemlje so si lastili Nemci.«

V takšnih razmerah se je tudi večina katoliških narodnjakov želela opreti na Kraljevino Srbijo, ki je bila po prvi svetovni vojni del zmagovitega tabora. Mohorič se je sicer zavedal nuje tovrstnega povezovanja in ga je ob prevratu tudi podpiral, toda po vstopu v novo državo je bil do srbske politične elite precej kritičen. Še zlasti je to veljalo za dolgoletnega ministrskega predsednika Nikolo Pašića, ki je bil ob prestolonasledniku Aleksandru Karađorđeviću nedvomno ključna srbska osebnost v ustanovni dobi nove države. Po Mohoričevem mnenju je bil Pašić nekakšna slabša verzija Bismarcka, ki mu sicer ni odrekal vztrajnosti in delavnosti, a mu je hkrati očital preveliko mero ignorance in verolomnosti: »V začetku prve svetovne vojne Pašić samostojnega zunanjepolitičnega koncepta ni imel, slepo je prevzemal koncept ruskega carizma. Po zlomu carizma je vodil zunanjo politiko po vodilu 'kakor kane'. Dne 20. 7. 1917 je podpisal Krfski pakt, v Ženevi je podpisal z dr. Koroščem Ženevski pakt, obakrat s pridržkom v mislih, da ju ne bo držal. V borbi za ustavo je imel samo dvoje pred očmi, da ustreže v vsem prestolonasledniku Aleksandru in da stori vse, kar je mogoče, za okrepitev radikalne stranke.«

Nekoliko prizanesljivejši je bil Mohorič v svojih sodbah do Stojana Protića, dolgo časa drugega najpomembnejšega politika Narodne radikalne stranke. Protić se je sicer ob ustanovitvi Jugoslavije dobro dopolnjeval s Pašićem, kar se je videlo najboljše ob aferi z *Ženevskim sporazumom* novembra 1918, ko sta skupaj za nos potegnili (takrat še naivnega) Korošca ter pokopala prvi formalni dogovor med južnimi Slovani habsburške monarhije in Srbijo. Toda Protić je kmalu spoznal, da so potrebne tudi določene koncesije pri urejanju odnosov med narodi, zato se je začel zavzemati za decentralizacijo. A kot je resignirano ugotovil Mohorič, Pašić svojeglavosti svojega nekdanjega zaveznika ni dopuščal: »Dobro merilo za politično zrelost srbskih politikov je bilo, da si [Protić] ni mogel pridobiti somišljenikov za svoj načrt in da ga je po prvih volitvah spravil Pašić celo ob mandat.«

Ljuba Davidović, voditelj demokratov, druge najmočnejše srbske stranke, se je zdel Mohoriču simpatičen. A je storil usodno napako, ko »je po ponesrečeni strankarski grupaciji prišel v klešče Svetozarja Pribićevića«, nekdanjega voditelja Hrvaško-srbske koalicije, ki je velik del »prečanskih« Srbov in Hrvatov popeljal iz habsburške monarhije. Mohorič ga je označil kar za »Mefista Aleksandrove Jugoslavije«. Kot podpredsednik Narodnega veča Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu je Pribićević dobro izkoristil odsotnost

Korošca, ki so ga zadržala pogajanja v Ženevi, za uresničevanje svojih načrtov o čimprejšnji združitvi s Srbijo.¹⁴ Pribičević je našel zvestega zaveznika v tajniku Narodnega veča SHS Albertu Kramerju in drugih slovenskih liberalnih politikih. Slednji so začeli pritiskati na voditelje Vseslovenske ljudske stranke, da je treba zlasti iz zunanjepolitičnih razlogov pohiteti z združitvijo, kar bi Aleksandru omogočilo, da bi v imenu skupne države zastopal v pogajanjih z Antanto glede meja z Avstrijo in Italijo tudi slovenske nacionalne interese. A katoliški narodnjaki so želeli počakati s sprejemanjem pomembnih odločitev pri določanju jugoslovanske državne ureditve vsaj toliko časa, da se iz tujine vrne Korošec.

Pribičević je medtem na svojo roko sprejel odločitev, da bo delegacija Narodnega veča SHS že dopoldne 27. novembra odpotovala v Beograd na razglasitev združitve s Kraljevino Srbijo. Od slovenskih delegatov je za ta Pribičevićev zviti maneuver pravi čas izvedel samo liberalec Kramer, ki pa seveda ni imel nobenega razloga, da bi o tem obvestil katoliške narodnjake in socialdemokrate. V Ljubljani so tako za nameravani odhod delegacije izvedeli šele, ko se je že vkrcavala na posebni vlak na zagrebški železniški postaji. Na hitro so organizirali delegacijo, ki so jo sestavljali Janko Brejc, Izidor Cankar, Josip Puntar in Anton Kristan. Delegati so se z avtomobili odpeljali v Zagreb, toda posebni vlak so zamudili. Kljub temu so se nekako uspeli prebiti do nove prestolnice po železnici še pravočasno, da so lahko 30. novembra sodelovali v razpravi o adresi Narodnega veča SHS za regenta.¹⁵ Kot je znano, je bil Korošec takrat še vedno na poti iz tujine, hrvaški tribun Stjepan Radić pa v Beograd sploh ni odpotoval.

1. decembra 1918 je bil naposled izpeljan svečani akt ustanovitve Kraljevine SHS, ki pa se Mohoriču ni ohranil v lepem spominu: »Združitev treh bratskih narodov se je izvršila brez predsednika večinske stranke Hrvatov, poskus izriniti predstavnike slovenske večine se je po njihovi prizadevnosti ponesrečil, vendar se jim je slovesnost primerno zagrenila. Najmanj lepotna napaka je bila vsekakor odsotnost dr. Korošca, ki je ni sam zakrivil. Regent prestolonaslednik se je pa pri prvem slovesnem nastopu pred predstavniki treh bratskih narodov prvič slovesno zlagal.« Mohorič je s tem ciljaj na Aleksandrovo zavrnitev usklajene liste članov prve skupne vlade, ki je kralj ni želel podpreti, ker je takrat ravno kuhal trmo zaradi Pašića. Način ustanovitve nove države po metodah, ki so se Mohoriču zdele »neiskrene in za združevanje bratskih narodov nepriemerne«, je že nakazoval, kaj čaka državo v prihodnosti.

Mohorič ni bil edini krščanski demokrat, ki so ga presenečale oblastne metode srbskih kolegov. Najprej so Slovenci doživeli šok ob opazovanju razmer

¹⁴ Prim. Engelsfeld, *Prvi parlament*, 13.

¹⁵ Prepeluh, *Pripombe*, 183; Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, 178.

v Makedoniji, srbski osvojitvi iz balkanskih vojn: »V Makedoniji ni bilo niti najmanjše svobode, srbski uradniki in orožniki so vršili najkrvoločnejši pritisk. Srbi so nastopali ne kot bratski osvoboditelji, ampak kot neizprosni okupatorji.« Toda razmere v »Južni Srbiji« niso bile edino, kar je slovenskim politikom po Mohoričevem mnenju odprlo oči: »Druga stvar, ki se je slovenskim politikom zdela zelo čudna, je bila ta, da so Srbi, ki so v treh vojnah toliko žrtvovali za državo, sedaj zelo neženirano kazali prepričanje, da morajo sedaj, ko so njihove žrtve dosegle uspeh, od države prejemati koristi. Elementi z nižjo kulturo so šli celo tako daleč, da so zastopali stališče, da so Srbijanci pravzaprav osvobodili avstrijske južne Slované in da upravičeno pričakujejo od njih odkupnino za osvoboditev.« Ta miselnost se je po Mohoričevem pričevanju nato odražala tudi pri kadrovanju v državni upravi: »Srbi so imeli nekoliko uradnikov, ki so imeli v diplomatski službi dobro prakso, takih strokovnjakov je Jugoslovanom iz Avstrije manjkalo, zato so pa imeli uradnike, ki so imeli prakso na najvišjih mestih v državnem aparatu kulturne velesile, dočim so srbski uradniki imeli samo upravno prakso v mali predvojni Srbiji.« Koristno bi verjetno bilo, če bi bili slovenski in hrvaški uradniki bolj vključeni v povečani državni aparat, kar pa se ni zgodilo: »To so srbski uradniki sebično preprečili z nezaupanjem in diskriminacijo, sicer bi bil pa centralizem še škodljivejši, ako bi ga bili izvajali zares sposobni in dobro izvežbani uradniki.«

Poleg notranjepolitičnih kriz so Kraljevino SHS pogosto pretresala tudi zunanjepolitična razočaranja. Najbolj so bili že v prvih letih državnega obstoja s koroškim plebiscitom in *Rapalsko pogodbo* prizadeti prav Slovenci. O porazu na Koroškem je pisal tudi Mohorič in ga poimenoval kot »najbolj žalostno poglavje v zgodovini slovenske narodne vlade«. Za pariško mirovno konferenco pa je ugotovil, da se je zaradi italijanskega nasprotovanja »dalo doseči samo malenkosti«. Ob tem je Mohorič citiral Korošca: »Nobeno mače ne bo zajavkalo, če ves slovenski narod izgine s površine zemlje.« Spričo ozemeljskih izgub je končno tudi Vseslovenska ljudska stranka iz svojega imena morala izpustiti besedico »vse«.

»VITEŠKI KRALJ« ALI DIKTATOR?

Tudi po prevratu je bil Mohorič zelo aktiven v politiki. Še zlasti se je sprva angažiral znotraj Jugoslovanske kmetske zveze, stanovske organizacije v orbiti Slovenske ljudske stranke. Ob ustanovitvi zveze v začetku maja 1919 je bil imenovan za njenega tajnika.¹⁶ Mohorič si je prislužil med drugim tudi Jegličevo pohvalo, ki je zanj in nekatere druge »naše inteligente« ugotavljal,

¹⁶ *Slovenec*, 6. 5. 1919, 1.

da »so izredno požrtvovalni«. Pri tem je škof cenil to, da so agitirali iz prepričanja, ne da bi v zameno pričakovali kakšne osebne koristi: »Vsako nedeljo hodijo po deželi agitirati. Samo potni stroški se jim povrnejo. Hvala Bogu, da jih imamo.« Jegliču se je zdelo zanimivo, da so večkrat povabili na sestanke samo duhovnike. Pozorni Jeglič pa je opazil tudi, da so se srečanji udeleževali »predvsem duhovni starini«. ¹⁷

Po Mohoričevem mnenju je bila prav zasluga Vseslovenske ljudske stranke, da je bil ob prevratu »v bistvu premagan kranjsko-štajerski-primorski partikularizem in zavest samostojnega političnega naroda se je globoko vkoreninila med ljudstvom«. Toda v novi državi je kmalu opazil »čudno razliko« v odnosih do drugih narodov, ki ga je zelo motila: »Slovenska inteligenca je kazala napram hrvatski, zlasti pa napram srbski inteligenci nekak občutek manjvrednosti, naši kmetje in delavci pa so se vračali od prvih srečanji z južnjaki z nasprotnim občutkom. Ta občutek manjvrednosti je pri nas popolnoma izmaličil jugoslovansko idejo.«

Pokazalo se je, da tudi »narodna« dinastija Karađođevićev ne more preseči omenjenih razlik. Aleksander kljub načelni jugoslovanski drži pogosto le ni mogel skrivati, če parafraziramo znano izjavo Franca Jožefa, da je vendar srbski knez. A za razliko od Korošca, ki je bil pripravljen ob Aleksandrovih potezah večkrat zamižati vsaj na eno oko, je bil Mohorič do vladarja zelo kritičen. Sicer mu je priznaval, da je bil že kot prestolonaslednik »visoko nad vsemi srbskimi političnimi prvaki«. Ob koncu prve svetovne vojne je »blestel kot pravljčni princ«, ki je užival spoštovanje tako doma kot v tujini. Toda hkrati je v svojem spominskem zapisu Mohorič ugotavljal, da je bil Aleksander »brez vsake teoretične in praktične izobrazbe v vladarski umetnosti, in, kar je še slabše, tega se ni niti malo zavedal«. Njegov politični program je menda »obsegal eno samo točko: diktaturo«. Ker je večina slovenskih in hrvaških politikov pričakovala, da bodo v novi državi prevladale demokratične vrednote, je bil kralj iz dinastije Karađođevićev v tem pogledu zanje precejšnje razočaranje: »Za demokracijo je imel samo zaničevanje, nekoč je rekel, da je demokracija samo za stare babe. Ker je bilo pri Hrvatih in Slovencih tako malo smisla za diktaturo, se je resno ukvarjal z idejo amputacije. Najprej jo je uporabljal kot strašilo, dal pa je čisto jasno razumeti, da bi se tudi resnice ne ustrašil. Ker je diktatura nezdržljiva z avtonomijo in prav posebno s federacijo, je bil neizprosno centralist.« Po Mohoričevem mnenju so številni predvidevali, da bo Aleksander nadaljeval demokratično tradicijo svojega očeta, kralja Petra, a so se ušteli: »Kmalu se je pokazalo, da je bolj vnuk črnogorskega kralja Nikite kakor sin kralja Petra. Po tem je podedoval ne samo diktatorsko slo, ampak tudi njegovo grabežljivost. Potem je imel še skrajno nesrečno vzgojo; njegov

¹⁷ Jegličev dnevnik, 793.

oče ga je namreč poslal v šolo v paževski kor na petrograjski dvor. V tej šoli ni mogel dobiti demokratičnega čuta in prepričanja.«

Ker je imel kralj nasvete svetovalcev »za zoprno nadležnost«, je tudi Korošca, ki mu je znal večkrat dobro svetovati, baje »temeljito mrzil«. Mohorič ju je takole primerjal: »Aleksander, v petrograjski paževski šoli vzgojeni diktator in srednjeevropsko izšolan parlamentarec se težko ujameta. Dr. Korošec je kot izvršitelj majniške deklaracije in nesporni politični voditelj imel veliko avtoriteto, Aleksandru je bila vsaka avtoriteta, ki ni izvivala iz njegove milosti, neznosna.« Novi jugoslovanski vladar se je rad slikal v uniformi, v kateri se je bolje počutil kot v civilu (vsaj po tem se ni razlikoval od Habsburžanov). Toda hvaležnost do vojske, ki mu je stala ob strani, ni bila njegova lastnost: »Aleksandrovi generali so izvojevali krasne zmage, levji delež slave je on požel. /.../ Generale, ki so mu pridobili vojno slavo, je po vrsti izganjal v puščavo, kakor pravijo Angleži, umirali so pozabljeni na svojih domovih, pač pa se je rad družil s salonskimi generali belorukci, ki za nasvete niso prihajali v poštev. Cenil jih je predvsem zato, ker so imeli vso avtoriteto samo po njegovi milosti brez lastnih zaslug.«

Po Mohoričevem mnenju je imel Aleksander po drugi strani dovolj karizme, da je znal pridobivati ljudi na svojo stran. A javnost marsičesa o njem ni vedela: »Bil je pa silno razburljive in togotne narave in večkrat se je tako razburil, da je pozabil na svoje kraljevsko dostojanstvo. V svoji pohlepnosti po bogastvu si je dal izglasovati od ustrežljivih politikov najvišjo civilno listo med vsemi vladarji in celo tako netakten je bil, da je zahteval polovico svoje plače v švicarskih frankih. V nekaj letih je toliko nagrabil, da je postal iz nemaniča eden največjih bogatašev med vladarji Evrope. Dal se je zaplesti v nekatere naravnost umazane policijske afere.«¹⁸

Mohorič je menil, da je prav kraljeva oblastna narava v veliki meri vplivala na nenehne politične krize v državi: »Z vladami, skupščino in političnimi strankami je delal tako, kakor dela z igračami objestni paglavec, ki ima tem večji užitek, čim več jih razbije. Od 23 vladnih kriz, ki so bile med njegovim vladanjem, sta imeli dve vzrok v skupščini, vse druge pri kralju. Ko je prišel

¹⁸ Tudi pri drugih sodobnikih najdemo ostre ocene Aleksandrove vloge pri vodenju države. Najbolj znana je izpod peresa Svetozarja Pribičevića, a zanimiva je tudi tista, ki jo je v svojih spominih na diktaturo podal srbski politik in zdravnik Dragoslav Smiljanić: »Stranke plešejo tako, kot jim igra nevidna dvorna piščalka. Strankini ljudje se plazijo, kamor jih vlečejo nevidne niti. Te nevidne niti drži nevidna roka z dvora. Nanje so privezani vsi dejavniki javnega in političnega življenja. To je raj čarovnic, iz katerega so prihajali na površje različni nepričakovani predsedniki vlad in ministri. /.../ Dvor je središče politike, korupcije in ropanja. Kralj je milijarder. Iz tega podzemlja javnega in političnega življenja je izbruhnila šestega januarja cela garnitura diktatorske vlade.« Kulundžić, *Politika*, 35.

do prepričanja, da je s svojim dragim igračkanjem skupščino in stranke dovolj diskreditiral, je cinično prelomil svojo kraljevsko prisego.«

6. januarja 1929 je Aleksander naposled storil korak, ki so ga poznavalci njegove politike že dolgo pričakovali – razglasil je diktaturo. Če je bila slovenska narodnost ob ustanovitvi nove države degradirana na »plemensko ime« v troedini naciji, sedaj niti to ni bilo več dovoljeno. Prepovedana je bila Slovenska ljudska stranka, z ustanovitvijo Sokola Kraljevine Jugoslavije pa je bilo konec tudi Slovenske orlovske zveze. Jeglič je 7. decembra 1929 v dnevniku takole strnil krivice, ki so doletele katoliške narodnjake: »Po kraljevini šumi, da bodo še mnoga druga društva razpuščena. Strašen terorizem! Utegne priti čas, da bomo škofje morali zoper take krivice javno nastopiti. Je hudo: časopisi morajo molčati ali tako pisati, kakor naroča vlada. Govoriti ne smeš nič. Koj pride kazen.« Katoliški razumniki so bili na nogah. Med drugim sta se pri Jegliču oglasila Marko Natlačen in Mohorič: »Po vsej deželi vlada razburjenost. Pripravljeni so [na] eventualni kulturni boj, ako morajo pričakovati, da bo episkopat za njimi in rimska stolica.«¹⁹ Po sprejemu *Slovenske deklaracije* v začetku leta 1933 so se številni politiki prepovedane stranke znašli na udaru režima. V internacijo je kralj poslal celo Korošca.

Po marsejskem atentatu so Aleksandra na predlog predsednika senata Ljubomirja Tomašiča razglasili za »viteškega kralja zedinitelja«, čeprav po Mohoričevem mnenju ni bil ne eno ne drugo: »Za svojega očeta na smrtni postelji se ni zmenil. Bratu Juriju je obljubil generalski čin in dohodke. Da si je dohodke prihranil, ga je dal kot slaboumnega internirati. Titova vlada se je pokazala bolj viteško in mu je priznala primerne prihodke.« Komaj kaj bolje od članov družine pa je po Mohoričevem mnenju kralj obravnaval sodelavce iz političnih krogov: »Vodilni politiki, ki so mu bili naravnost pregrešno uslužni, so prejeli od njega tako zahvalo, da je Pašić po avdienci pri njem od razburjenja umrl, Svetozar Pribičević je bil srečen, da mu je ušel na Česko, dr. Korošec je bil ob njegovi smrti interniran na Rabu [pravilno: na Hvaru], dr. Žerjava je med avdienco tako nahrulil, da se je tuberkulozen, kakor je bil, zgrudil, kar je kralja tako prestrašilo, da je spremenil ton. Kakšen zedinitelj je bil, se je pokazalo, ko je Jugoslavija takoj po pričetku druge svetovne vojne razpadla.«²⁰

¹⁹ Jegličev dnevnik, 1033.

²⁰ O Kramarjevi nesrečni avdienci, do katere je prišlo po atentatu na Stjepana Radića, je podrobno pisal že Pribičević. 9. julija 1928 je namreč Aleksander Pribičeviću dejal, da bi se bilo najbolje ločiti od Hrvatov. S tem, kar naj bi ostalo, bi vsaj imeli »močno državo«. Ko je Pribičević o tem obvestil svojega strankarskega kolega Gregorja Žerjava, sicer enega od najbolj zaslužnih slovenskih politikov za ustanovitev Kraljevine SHS, je bil slednji »ves potr in nesrečen«. Pribičevića je vprašal, ali ima kaj proti, če bi odšel osebno do kralja, da ga prepriča, naj odstopi od amputacije. 11. julija je bil Žerjav sprejet v avdienco. Kralj mu je takoj začel razlagati svojo tezo o ločitvi Srbov in Hrvatov. V Žerjavu je menda »vse

Po Aleksandrovem umoru so se po Mohoričevem mnenju neupravičeno dogajale »naravnost orgije«, ki so se mu zdele pretirane: »Gladko so si izmislili, da so bile njegove zadnje besede: 'Čuvajte Jugoslavijo!' Vsepovsod so mu postavljali spomenike in pri odkrivanju točili krokodilske solze, med njimi taki, ki so takoj pri prevratu sprejemali ministerske stolce v Titovi vladi. Na začudeno vprašanje, kako je bilo to mogoče, je bil samo ta odgovor, da so vodili kor kričačev številni korupcionisti, ki so videli v njem svojega človeka, ali še več, svojega zaščitnika, nekak simbol. V očeh zdravega ljudstva pa so te orgije temeljito pokopale monarhično in dinastično misel.«

OD PRIVRŽENCA DO KRITIKA KOROŠČEVE POLITIKE

Mohorič si je z leti znotraj stranke ustvaril velik ugled. Tako lahko v Jegličevem dnevniku preberemo, na primer, kako je v začetku novembra 1925 pomagal pri zgladitvi spora med župnikom v Škofji Loki Janezom Arnejcem in člani stranke.²¹ Poleg delovanja v Jugoslovanski kmetski zvezi je nakopičil precej funkcij tudi v drugih organizacijah pod okriljem stranke. Bil je med drugim predsednik Prosvetne zveze, podpredsednik Gospodarske zveze in član načelstva Zadružne zveze. Mohoričeva vloga med starešinstvom se je krepila, toda sčasoma si je tudi sam nakopal kritike iz vrst mlajših akademikov. Slednji so menili in z njimi se je strinjal tudi Jeglič, da so Mohorič in nekateri drugi starešine »preveč oblastni«. V to skupino so poleg Mohoriča po Jegličevem mnenju sodili tudi Bogumil Remec, Jože Basaj in Mirko Božič. Škofa je motilo zlasti, da so finančne ustanove stranke »vse v rokah istih gospodov«. 24. februarja 1926 je v svojem dnevniku celo ugotovil: »To je korupcija in to bi se moralo razčistiti, in sicer čim prej.«²²

Kot je razvidno iz njegovih spominov, je Mohorič sčasoma postal oster kritik ravnanja šefa stranke Korošca. V ustanovni dobi jugoslovanske države je sicer odločno podpiral Koroščevo usmeritev. Tako ju je bilo večkrat mogoče

kipelo«. Čeprav je bil po navadi bolj mirnega značaja, se ni mogel zadržati: »Veličanstvo, iz vsega tega vidim en sam izhod, in to je vaša abdikacija. Kolikor vem, ste v celotni zgodovini vi edini kralj, ki želi zmanjšati svojo državo.« Kralj je prebledel. Skočil je s stola in zakričal: »Marš napolje!« Ob tem kriku pa se je še bolj blede Žerjav menda začel tresti in se je le stežka začel dvigati iz fotelja. Bolehal je namreč za tuberkulozo (leto kasneje je umrl), zato se je kralj resno ustrašil za njegovo zdravje. Spomnil se je, da je legendarni premier Nikola Pašić tudi umrl le nekaj ur po avdienci, kar je povzročilo številne govoriče. Če bi se sedaj podobno zgodilo Žerjavu, bi bil gotovo velik škandal. Kralj je poskušal potolažiti šokiranega Žerjava, češ da ni mislil resno, nato pa je pozvonil, naj prinesejo čaj. Pribičević, *Diktatura*, 72.

²¹ Jegličev dnevnik, 933–934.

²² Jegličev dnevnik, 942 in 944.

videti, kako nastopata skupaj na strankarskih shodih.²³ Mohorič je Korošču priznaval velike zasluge ob prevratu, saj je na čelu deklaracijskega gibanja »vstopil v Jugoslavijo z gloriolo, ki je obenem ožarjala slovenski narod in je v prvi dobi Aleksandrove Jugoslavije precej vplivala na stališče dvora in srbske čaršije do slovenske politike«. Mohorič tudi ni dvomil v iskrenost Koroščevega jugoslovanskega prepričanja: »Edini kapital, ki so ga imeli po prvi svetovni vojni Slovenci za politični trg, je bila majniška deklaracija, pa še to so skušali slovenski centralisti kolikor mogoče razvrednotiti. Vse to je dr. Korošca, ki je bil iz Prlekije – Vrazove deželice – in iskren propagator majniške deklaracije, potrdilo o tem, da je zavzel napram Jugoslaviji stališče, kakor ga izraža znani angleški politični izrek: Right or wrong, my country – prav ali narobe, moja domovina. To je bila odločilna smernica za vse dr. Koroščevo politično delo v Jugoslaviji.« Res je Korošec dobri dve desetletji kasneje, na predvečer druge svetovne vojne, v pogovoru z mladim privržencem iz uredništva časnika *Slovenec* Rudo Jurčecem razmišljal še vedno enako: »Najslabša Jugoslavija je za Slovence najboljša rešitev. Izbire nimamo.«²⁴

Po Mohoričevem mnenju je Korošec »podedoval po dr. Kreku vso popularnost«. Že Bister pa je opozoril na Mohoričevo poudarjanje razlik med pojmovanjem demokracije pri Kreku in Korošču. Če se je Krek vidno veselil ugovorov zlasti mlajših ljudi, Korošec ni bil navdušen nad nasprotnimi mnenji.²⁵ Krek naj bi bil po Mohoričevem prepričanju do smrti iskren demokrat, kar pa za njegovega političnega dediča naj ne bi veljalo: »Dr. Korošec je bil gospod, ves gospod od pete do temena, kakor da ni bil rojen v kmečki hiši ampak v kakem plemiškem dvorcu. Zato je bila demokratičnost pravzaprav proti njegovi naravi, vendar je bil do nastopa nacizma in fašizma v politiki pošten demokrat, dasi mu demokracija ni bila ravno srčna zadeva. Takrat pa je zavoljo obotavljajočega nastopanja zapadnih demokracij nad demokracijo obupal, izrekel je misel, da se je preživela.«

Mohorič je Korošču zameril, da je bil domnevno preveč ustrežljiv do Aleksandra. Med drugim ga je zmotilo Koroščevo »hlapčevsko« ravnanje ob uvedbi banovin, ko ga je kralj pozval, naj pove svoje mnenje o osnutku upravne razdelitve države. Takrat je menda Korošec »na kratko odgovoril, da osnutka sploh ne bo pogledal, ker kar kralj naredi, je gotovo dobro«. Pozneje se je izkazalo, da je Dravska banovina po tem osnutku ostala brez Črnomlja, dobila pa je Čabar. Bilanca sodelovanja s kraljem je bila po Mohoričevem mnenju Korošču precej v škodo, kralj pa ni znal ceniti njegovih nasvetov. Korošec je bil namreč tisti, ki je v času sprejemanja prve ustave »preokrenil v

²³ Jegličev dnevnik, 806.

²⁴ Jurčec, *Skozi luči in sence*, III, 293.

²⁵ Bister, *Anton Korošec*, 267.

svoji stranki republikansko miselnost in pridobil svoje somišljenike za lojalne privržence dinastije«. Največjo uslugo pa je kralju naredil po atentatu na Stjepana Radića, ko je poleti 1928 prevzel vodenje vlade: »Po mesarjenju Puniše Račića se je žrtvoval – kar je bila največja napaka v vsej njegovi politični karieri – da je prevzel ministrsko predsedstvo, vendar je dočakal kraljevo smrt v konfinaciji. Viteškemu kralju je bila hvaležnost neznano čustvo.«

Tudi po Aleksandrovi smrti je Mohorič nasprotoval Koroščevemu sodelovanju v vladi. Priznaval je sicer, da je v povezavi s knezom Pavlom in srbskim prvakom Milanom Stojadinovićem Korošec izpeljal »največjo taktično mojstrovino«, ko je soustanovil Jugoslovansko radikalno zajednico. Toda Mohoriču se je le zdelo, da je preveč pragmatična politika za stranko na dolgi rok škodljiva. Koroščevi uspehi ga niso prepričali, čeprav mu je priznaval določene rezultate pri obrambi slovenske avtonomije: »Dr. Korošec je opustil togo stališče načelnosti, kar je vodilo v ulico brez izhoda, zato si je izgovoril tak način izvajanja tega programa, ki mu je nudil obilo prilike za laviranje in taktiziranje. /.../ Zato, da se je poklonil maliku narodnega edinstva in ga praktično prevzel na dolg počak, je dr. Korošec dobil na voljo provinco Slovenijo, da je lahko brez priziva svobodno razpolagal z njo, lahko je po mili volji nastavljal prokonzula in propretorje, to je bana in vodilne uradnike.«

Mohorič sicer ni bil edini, ki je nasprotoval Koroščevemu ponovnemu vstopu v vlado. Proti so bili sprva tudi nekateri drugi vplivni politiki, med njimi Fran Kulovec, Marko Natlačen in Anton Breclj. A prva dva sta si premislila: Natlačen je postal ban Dravske banovine, Kulovec pa je po Koroščevi smrti celo nasledil umrlega šefa. Mohorič in Breclj sta z manjšo skupino somišljenikov ustanovila »staro« Slovenko ljudsko stranko, ki se ni vključila v Jugoslovansko radikalno zajednico. Se je pa po napadu Sil Osi na Jugoslavijo pridružila Osvobodilni fronti, kjer pa je bila obsojena na nepomembnost. To je sicer veljalo tudi za ostale »periferne« in »gosposke« skupine, kot so jih v svojem stilu imenovali komunisti.²⁶

Mohorič je kasneje priznal, da je Koroščeva politika »v polnem siju vladne milosti in moči«, sicer »v Sloveniji dosegla z lahkoto popolno disciplino«. Toda zaradi »načelne praznosti« se je med »najboljšimi možmi« v slovenskem delu Jugoslovanske radikalne zajednice menda širilo nelagodje: »Ljudje, ki so bili navajeni gledati v svoji stranki katoliško stranko kot bojno formacijo proti liberalizmu in svobodomiselstvu, ljudje, ki so 30 let preživel v načelno prekaljeni SLS, ljudje, ki so odlično dovršili dr. Krekovo šolo v demokratizmu, ni so mogli prenesti diktatorske srbsko-svobodomiselne[-]muslimanske brozge. Možje, ki so globlje gledali, so bili posebno zaskrbljeni, da so katoliški Slovenci ravno v dobi, ko bi najbolj potrebovali res granitne politične stavbe, združeni

²⁶ Godeša, *Čas*, 140–143.

v breznačelni godlji, v dobi namreč, ko se je začel v javnosti resno uveljavljati načelno in mladostno svež nasprotnik, namreč komunistična partija.«

Med drugo svetovno vojno je bil Mohorič povezan tako s krščanskimi socialisti v Osvobodilni fronti kot z Basajem, enim od najbolj izpostavljenih predstavnikov protirevolucionarnega tabora. Zaradi svojega krščanskodemokratskega prepričanja je bil za povojni komunistični režim moteč.²⁷ Očitane so mu bile predvsem povezave s »klerofašisti Basajevega kova«, pri čemer je tudi zanj veljala oznaka, da je »usmerjen odločno protipartijsko«.²⁸ Kljub temu je Mohoriču s pomočjo vplivnih prijateljev uspelo obdržati članstvo v odvetniški zbornici. Z odvetništvom se je nato ukvarjal do upokojitve poleti 1959, ko je njegovo pisarno prevzel sin Stane.²⁹

Kljub kritični drži do ravnanja strankarskega šefa in napakam, ki jih je po njegovem mnenju Slovenska ljudska stranka naredila med obema vojnama, je Mohorič do smrti ostal privrženec njenih vrednot. O tem priča tudi spominska epizoda, ki jo je zapisal Janko Pleterški, avtor knjige *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*, znanega standardnega dela o prevratni dobi, ki je izšlo leta 1971. Po izidu ga je obiskal Mohorič in mu dejal, da je monografijo prebral »z zadoščanjem«. Po sproščenem pogovoru, v katerem je avtorju pojasnil tudi marsikatero zadevo, o kateri govori knjiga, se je Mohorič poslovil z besedami: »Ampak Slovenska ljudska stranka, to je le bila velika stranka, kajne?«³⁰ To nenazadnje potrjuje tudi njena trdoživost v povojni emigraciji ter obnova v času demokratizacije in osamosvajanja Republike Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Arhiv Odvetniške zbornice v Ljubljani, škatla 69, mapa 1945.

Arhiv Republike Slovenije, AS 1931, ZA-600-11, škatla 934.

Arhiv Slovenskega biografskega leksikona, Osebna mapa Jakoba Mohoriča.

Osebni arhiv avtorja, korespondenca.

Zapuščina Jakoba Mohoriča.

²⁷ Škrubej, *Igor Rosina*, 181 in 190.

²⁸ Krščanski socialisti v Sloveniji, elaborat, 25. 11. 1949, Arhiv Republike Slovenije, AS 1931, ZA-600-11, škatla 934. Zahvaljujem se kolegici Katji Škrubej, ki mi je prijazno posredovala citirani dokument. OAA, pismo Škrubejeve avtorju, 28. 2. 2018.

²⁹ Dopis odboru Odvetniške zbornice v Ljubljani o upokojitvi, 1. 9. 1959, AOZ, škatla 69, mapa 1945.

³⁰ Pleterški, *Dr. Ivan Šušteršič*, 272. Mohorič je umrl 7. februarja 1976 v Ljubljani. Ob smrti se je s cerkvenim obredom od njega poslovil tudi nadškof Jože Pogačnik. Prim. Arhiv Slovenskega biografskega leksikona, Osebna mapa Jakoba Mohoriča.

Tiskani viri

Andrej Filipič [Jakob Mohorič], *Iz socialne in politične zgodovine Slovenije*, I. Zbornik *Svobodne Slovenije* 16 (1964), 149–167.

Andrej Filipič [Jakob Mohorič], *Iz socialne in politične zgodovine Slovenije*, II. Zbornik *Svobodne Slovenije* 17 (1965), 12–32.

Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja, ur. Blaž Otrin in Marija Čipić Rehar. Celje – Ljubljana 2015.

Časopisni viri

Jugoslovan, 1918.

Slovenec, 1919.

Literatura

Feliks J. Bister, *Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju. Življenje in delo 1872–1918*. Ljubljana 1992.

Neda Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*. Zagreb 1989.

Bojan Godeša, *Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije*. Ljubljana 2011.

Ruda Jurčec, *Skozi luči in sence (1914–1958)*, I–III. Buenos Aires, 1964, 1966 in 1969.

Zvonimir Kulundžić, *Politika in korupcija v kraljevi Jugoslaviji*. Ljubljana 1973.

Janko Pleterski, *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*. Ljubljana 1998.

Albin Prepeluh, *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana 1938.

Svetozar Pribečević, *Diktatura kralja Aleksandra*. Zagreb 1990.

Andrej Rahten, Slovenska politika od sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno. *Acta Histriae* 25 (2017), št. 4, 977–992.

Katja Škrubej, Igor Rosina, stanovski tovariši in Odvetniška zbornica med oblastjo in avtonomijo 1944–1947. *Odvetnik in oblast. Dr. Igor Rosina (1900–1969)*, ur. Jure Gašparič in Katja Škrubej. Ljubljana 2017, 165–195.

Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921*. Maribor 1977.

A CHRISTIAN DEMOCRAT AND THE OVERTHROW. JAKOB MOHORIC'S VIEW ON THE FOUNDING ERA AND THE POLITICAL LEADERSHIP OF THE YUGOSLAV KINGDOM

Summary

This year we would celebrate the 130th anniversary of Jakob Mohorič (1888–1976), a lawyer and politician of the Slovene People's Party. Even though he was not among the most

exposed members of his party, he was nevertheless very influential, especially in the national-economic field. Quite many historical records on the “overthrow” of 1918 from the following century were, with some exceptions, already included into the historiography. Yet, Mohorič’s views on the transition from the Austrian into the Yugoslav state level have, apart from rare exceptions, for a very long time not been included into the historiography. Next, to numerous essays and articles dealing with predominantly economic questions, Mohorič also left behind two interesting overviews of the history of the Slovene Christian democracy. The first essay describes in detail the discrepancy between the Catholic patriots and the downfall of the Habsburg Monarchy, and it concentrates on the Declaration movement. The second essay is dedicated to the problems of the Slovene politics from the point of view of the state law connections with the Kingdom of Serbs. Mohorič witty and directly describes the key agents of the Yugoslav political scene; the extremely critical evaluations of King Alexander I of Yugoslavia (Alexander Karađorđević) and of the Serbian political elite totally stand out. An important part of the memoir record, which is to a great extent also the basis of this article, is also the evaluation of the Slovene People’s Party and its long-time leader Anton Korošec. Mohorič is also critical in evaluating Korošec’s politics while describing good and bad characteristics of the pragmatic politics of the leading Slovene politician, who was active in the interwar period.

CHRISTLICHER DEMOKRAT UND DER UMSTURZ. ANSICHTEN VON JAKOB MOHORIČ ÜBER DIE GRÜNDUNGSPERIODE UND DEN POLITISCHEN GIPFEL DES KÖNIGREICHS JUGOSLAWIEN

Zusammenfassung

Dieses Jahr erinnern wir uns an den 130. Geburtstag von Jakob Mohorič (1888–1976), dem Anwalt und Politiker der Slowenischen Volkspartei. Obwohl er in den politischen Auseinandersetzungen nicht zu den meist ausgesetzten Politikern gehörte, wurde sein Einfluss vor allem in dem nationalwirtschaftlichen Bereich groß. Über die Zeit des Umsturzes wurden in dem folgenden Jahrhundert einige Erinnerungsschriften geschrieben, die in der Geschichtsschreibung schon relativ gut beachtet wurden. Mohoričs Ansichten über den Übergang von dem österreichischen in den jugoslawischen Staatsrahmen waren, außer einigen Ausnahmen, in der Historiographie lange Zeit nicht eingebunden. Neben zahlreichen Schriften und Artikeln, die meistens wirtschaftliche Fragen behandelten, hinterließ Mohorič auch zwei interessante Geschichten der slowenischen Christlichen Demokratie. In der ersten Schrift beschreibt er ausführlich vor allem die Auseinandersetzung unter den katholischen Patrioten und den Zerfall der Habsburger Monarchie, wobei er die Deklarationsbewegung in den Vordergrund stellt. In der zweiten Schrift wurden vor allem Probleme der slowenischen Politik im Sinne der staatsrechtlichen Vernetzung mit dem Königreich Serbien vorgestellt. Mohorič beschreibt geistreich und direkt die Hauptakteure der jugoslawischen politischen Szene, wobei die äußerst kritische Schilderung des Königs Alexander I. Karađorđević und der serbischen politischen Elite herausragt. Ein wichtiger Teil der Erinnerungsschrift, auf der auch zum Großteil dieser Artikel basiert, ist die Beurteilung der Slowenischen Volkspartei und deren langjährigen Vorsitzenden Anton Korošec. Auch bei der Beurteilung der Politik von Korošec bleibt Mohorič kritisch, da er die guten und die schlechten Eigenschaften der pragmatischen Politik des wichtigsten slowenischen Staatsmannes zwischen beiden Kriegen beschreibt.